

Şukşinin sonuncu filmi

Və ya "Qırmızı başınağacı" 45 yaşında

Bütün Rusiyanı sarsıdan, iradə və həsrət haqqında çəkilmiş "Qırmızı başınağacı" ("Kalina Krasnaya") filmi 45 il əvvəl prokata çıxdı. Vasili Şukşinin "Mosfilm" studiyasında çəkdiyi filmin premyerası 1974-cü il martın 25-də baş tutdu. Müəllifin eyniadlı povesti əsasında çəkilmiş, ilk sovet rəngli bədii filmi olan "Qırmızı başınağacı" Şukşinin sonuncu filmlərindəndir.

Əslində Vasili Şukşin Stepan Razin haqqında film çəkmək arzusunda idi. Bu mövzu və qəhrəman onun üçün demək olar ki, praktiki olaraq müəmmaya çevrilmişdi. Lakin Razin haqqındakı film genişmiqyaslı və çox bahalı olmalı idi. Bu məqsədlə də Şukşin ömrü boyu çəkilişlər etdiyi Qorki adına kinostudiyadan böyük istehsal imkanları olan "Mosfilm"ə keçdi, hətta, orada "Sizə sərbəstlik verməyə gəlmişəm" filmi çəkdi. Şukşin müasir mövzulu, daha yüngül bir şey çəkmək qərarına gəldi. Ancaq iş ele gətirdi ki, il ərzində həyatının ən mühüm filmi - "Qırmızı başınağacı"ı çəkdi.

O deyirdi ki, filmi çəkərkən demək olar ki, əziyyət çəkməyib. Ancaq "Qırmızı başınağacı"ın Şukşinə hədiyyə verildiyini də söyləmək olmaz. "Bir həyat həqiqətləri var və bir də sənət həqiqətləri. Həyat həqiqətləri materialda toplanır, amma sənət varmı, bunu hələ anlamaq lazımdır", - deyərək Sergey Bondarçuk yığılmış material haqqında bildirdi. Filmin müzakirələri zamanı Şukşinin "əlləri stol üstündə titrəyirdi", - deyərək onun operatoru Anatoli Zabolotski xatırlayır: "Bondarçuk daha sonra fikirlərini müəllifə izah etdi, lakin film nəzarətçiləri artıq şübhə altına alınan hər şeyi redaktə etməyə başlamışdılar. Sovet kinosunda həbs cəzası motivləri pis, əlverişsiz mövzu sayılırdı. Şukşindən də çəkinir, ondan təhlükəli, səs-küy salan kadrlar gözləyirdilər".

SOVET İTTİFAQINI SARSIDAN HEKAYƏ

"Qırmızı başınağacı"nın yenidən işlənməsi ilk cümlədən başladı: həbsxanadan sərbəst buraxılan Yeqor Prokudin deyirdi: "Yaxşı ki, yazda həbs olundum, həmişə yazda həbsə düşmək lazımdır". Bu cümlələri silmişdilər. "Yeqor öz soyuqqanlılığı ilə "komissarı xatırladır" - fikirlərini də çıxarmışdılar. Qolçomaqlıq və aclıq barədə olan səhnələri amansızcasına silmişdilər. Şukşin çoxsaylı "düzəlişlər" etməklə fil-

mi montaj etdi. Onun mədə xorası şiddətlənmişdi. Bəzilərini düşünürdü ki, xəstəlik əsəb gərginliyindən, rəhbərliyin yersiz iradlarından şiddətlənib. Xəstəxanadan qaçmaq lazım gəldi. "Hər iki-üç saatdan bir Vasili Makaroviçin ağrıları başlayırdı" - deyərək kino tarixçisi Valeri Fomin xatırlayır: "O solğunlaşır, sonra isə ağrı yumağa dönərək üzüqoylu stulların üstünə düşüb qalırdı. Beləcə ağrı keçməyə kimi hərəkətsiz olurdu. O, öz zəifliyindən utanırdı, belə anlarda heç kimə görünmək istəməirdi. Bunu bilən köməkçiləri belə hallarda onu tək qoymağa çalışır, paviilyondan gedirdilər. Onlar işıqları söndürüb siqaret çəkilən otaqda sakitcə otururdular. 20-30 dəqiqə keçdikdən sonra paviilyondan Şukşin çıxırdı. Hələ də ölümün özü kimi ağarmış, vəziyyətdə..."

Həbsdə olan cinayətkarların studiyaya yazdıqları məktubları əsasında kino rəhbərləri filmin finalına dəymədilər. Onlar yazırdılar: "Filmə hər şey yaxşıdır, yalnız iradəsizliyinizdən başqa, sonda isə yalan danışsınız. Keçmiş məhkumun vicdanı oyanırsa və dürüst həyat yaşamaq istəyirsə, onu buna görə öldürümlər".

Sovet dövrünün cinayətkarlarından fərqli olaraq, bu günün izleyicisi finalda melod-

hamısı ümummilli sevgi qazanmaq üçün kifayət deyildi.

Tənqidçilər deyirdilər ki, "Qırmızı başınağacı" həm də iradə və həsrət haqqında filmidir. "Yeqor Prokudin keçmiş sui-qəsdçilərin əlində ölü. Amma o, başqa hadisədən də ölə bilərdi: çünki ölümə doğru gedirdi. Həyatdan bərk yapışmağa çalışsa da, barmaqları sürüşür. Nə çoxdan arzuladığı azadlıq eşqi, nə sevgi, nə məişət rahatlığı, nə də səliqə-sahman ona keçmişini unudara bilmir. Gah qarantlıq keçmiş, gah həyatda işinin gətirməməsi, gah tale onu ölümə sürükləyir. Onun sadə adı "qəm" sözünün anogramması idi. Özünə şüursuzca (bəlkə də şüurlu) ölüm axtarır" - deyərək Şukşin bildirdi.

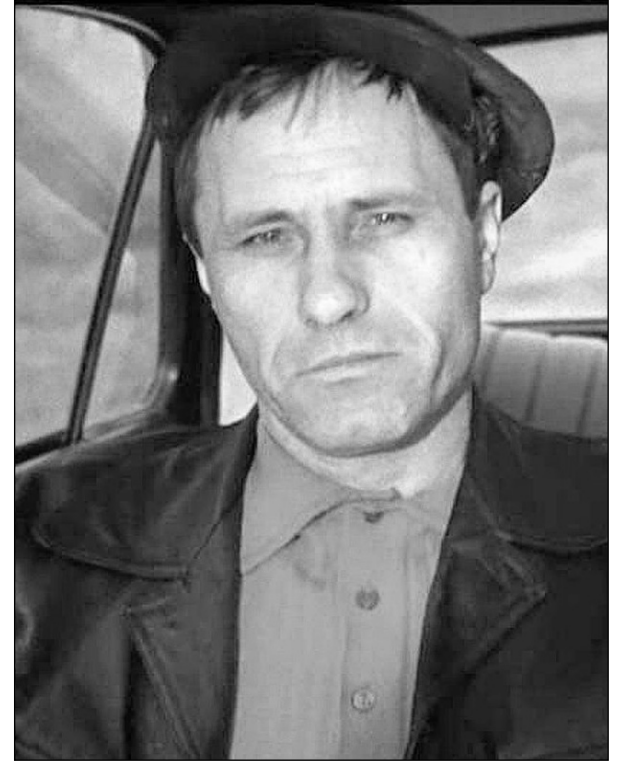
"Qırmızı başınağacı"nın premyerasından bir neçə ay sonra onun müəllifi miokard infarktından vəfat etdi. Onun həmkarı və dostu - filmdə Prokudini öldürən Corc Burkov Şukşini ölmüş vəziyyətdə tapdı.

FİLM HAQQINDA 5 MARAQLI FAKT

1. Lidiya Fedoseyeva xatırlayır ki, Şukşinlə ilk tanışlıqları zamanı qatarda yolda olarkən qırmızı başınağacı haqqında mahnı oxumağa başlayır. Birdən Şukşin ona qərribə baxaraq onunla bərabər oxuyur. Sonra onlar bütün gecəni bu haqda danışırlar. Daha sonra Şukşin Lidiyaya çiçək buketi bağışlayır. O, həyatında ilk dəfə idi ki, bir qadına çiçək bağışlayırdı. Buradan da onların sevgisi başlayır.

2. Məşhur aktrisa Vera Maretskaya Yeqorun anasının rolunu oynamalı idi. Son anda o, roldan imtina edir. Filmin çəkilişləri yaşlı bir qadının - Yefimya Yefimiyevna Byustrovoydanın daxmasında aparılmalı idi. Qadının söhbətlərinə qulaq asan çəkiliş qrupunun üzvləri Şukşinə onun özünü həmin rola çəkməyi məsləhət görürlər. Şukşin tərəddüd etsə də, sonda qadını rola çəkir və bundan peşman olmur.

3. Bakıda keçirilən Ümumittifaq Film Festivalı zamanı "Qırmızı başınağacı" əsas mükafata layiq görülür, lakin münisiflər heyətinin sədri Stanislav Rostropoviç qətiyyətlə buna qarşı çıxır. Bir versiyaya görə, münisiflər heyətinin qalan üzvləri buna xeyir-dua verir və öz fikirlərini açıq şəkildə elan edirlər. Buna görə də Rostropoviç fikrindən dönür. Fyodor Razzakovun "Sovet kinolarının ölümü" kitabında təqdim etdiyi daha rəngli bir versiyaya görə isə Rostotskiy əsas mükafatı Leonid Bikovun "Döyüşə yalnız qocalar gedir" filminə vermək istəyirmiş. Lakin Bikov özü Şukşinin tərəfindən çıxış etməyə başlayır: "Vasiliy Şukşinin birinci yerdə olduğu siyahıda yüzüncü olmağı özümə şərəf bilərəm. Axı mənim çəkdiyim film müharibə haqqında adi bir filmidir. Onun çəkdiyi filmə isə əvvəllər heç ağıllıca belə gəlməyən qadağan olunmuş zona-yol açılib". Münisiflər heyəti öz rəyini belə açıqlayır: "Yazıçı, rejissor, aktyor Şukşin-

nin fitri və parlaq istedadı nəzərə alınmaqla festivalın baş mükafatı, "Mosfilm"-in "Kalina Krasnaya" filminə verilir"

4. Çəkilişlər haqqında yazıçılar Vasiliy Belov və Viktor Astafyev xatırlayırlar. Onların hər ikisi "Başınağacı" çəkildikdən Şukşinlə bərabər olublar. Aleksey Varlamov "Şukşin" adlı kitabında hər ikisindən sitat gətirir. Belov: "Çəkilişlər yəqin onu tükətməmişdi. Çəkiliş qrupunun qərarqahı olan Kolxozçu evində "Mosfilm"-in işçilərinə tələsik nə edəcəklərini əmr etdi. Bu an Makaroviçin yalnız fiziki yorğunluğu deyil, həm də mənəvi yorğunluğu üzə çıxdı. O, "Qırmızı başınağacı" ilə bağlı "Mosfilm"-in yeritdiyi siyasətə görə narahat idi. Gah ikinci dərəcəli pilyonka verilir, gah da xarab aparatlara. Gah çəkilmiş materialı aydınlaşdırmır, gah da tələsdilər və plan tələb edirdilər. Aktyorlardan kimlərsə gəlmədi. Sabotajçılar çəkiliş qrupunun bəzi üzvləri idilər. Sahilin o biri tərəfində atılmış kilə var idi. Biz ora qayıqla getməli olduq. Bunun üçün Makaroviç vaxt təyin etdi. Məhz həmin təpəlik Şukşinin qəhrəmanının öldürüldüyü yer idi..."

Astafyev: "Qırmızı başınağacı"nın çəkilişləri zamanı Volodya (Şukşin) Voloqda-da mənim evimdə olurdum. O, stul arxasına keçib qəhvə içdi, sonra siqaret çəkdi. Və məni bəzilərinin onun haqqında yazdıqları uyğunsuzluqlar heyrləndirirdi... O, kəndli kimi təsvir olunurdu... Bəziləri onu sibirli kimi, ya bir oğru, başkəsən, ya da qaba kəndli kimi qeyd edirdilər. Sibirililərin özləri sataşmağı çox sevirlər... Belə ki, mənim qarşımdakı masada təkə öz davranışlarında deyil, öz manerası, zahiri görünüşü ilə bir ziyalı oturmuşdu. Zərif bir üz... onda hər şey bir-birinə uyğun idi. O, az danışır, amma fəal ünsiyyət qururdu mən bu insanla ünsiyyət qurmaqdan böyük xoşbəxtlik hissi duyurdum. O, mənim yaddaşımda əbədi belə qalacaq..."

5. Alman kinorejissoru Rayner Verner Fassbinder 10 sevimli filmi arasında "Qırmızı başınağacı"nı daxil edib. Bu siyahıda həmçinin Pyer Paolo Pasolini tərəfindən Lukino Viskontinin "Tanrıların ölümü", "Piy və ya Sodomun 120 günü" və Hovard Havks tərəfindən çəkilmiş "Cənablar sarışınlar üstünlük verir" filmləri də yer alıb.

6. "Qırmızı başınağacı"nın çəkilişlərinə quldurlar dəvət olunublar. Nirkolay Nikolaevič gəncliyindən bu riskli və cəsarətli peşənin içərisindədir. Bir çox məşhur rejissor və sənətkarlara işləyib. Vasiliy Şukşinlə, Andrey Konçalovski, Mixail Boyarski, Marçello Masatroyani ilə... O, həmçinin müsahibəsində Vladimir Putinin dzyudo texnikalarını necə öyrəndiyi haqqında danışib.

Rusiya mətbuatından tərcümə etdi
Teranə Məhərrəmov

ramatik bir oyun gətirdiyini hiss edir: onlar xəyanət üçün, borclar üçün öldürə bilərlər, amma keçmişə qayıtmaq istəməmək üçün yox... Və bununla belə, "Qırmızı başınağacı" Şukşin üçün triumfa çevrildi. Filmə 60 milyondan artıq insan baxmışdı. Həbsxanadan azadlığa dönmə, lakin adı həyatda özünə yer tapa bilməyən Yeqor Prokudinun hekayəsi bütün Rusiyanı sarsıtmışdı.

Şukşinin ən yaxşı bioqrafiya müəllifi, yazıçı Aleksey Varlamov "bu filmsiz onun qəhrəmanı əfsanə və mifə çevrilə bilməzdi"- deyirdi.

Şukşin bu filmə Rusiya üçün iki əsas mövzuya toxunmuşdu - kəndlər və həbsxanalar. O, bütün həyatı boyu bu mövzuya toxunan ilk rejissor idi. Sovet mədəniyyətini təbliğ edənlərin bir çoxu sovet hakimiyyəti dövründə bu mövzuya birbaşa deyil, dolayısı ilə toxunmuşdular. Həddindən çox adamın qohumları və tanışları məhbəsə düşmüşdü. Həbsxana mədəniyyəti qətiyyətlə şəhər söyüşünə çevrilirdi (hətta "keçi" söyüşü belə zondan gəlmişdi). Kinoşünas Denis Qorelov bütün bunları "KP"-nin "Ulu sovet filmləri" kolleksiyasına daxil etmək üçün müfəssəl surətdə araşdırıb kitabçaya köçürmüşdü. Amma bütün bunların

